

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2023.99.6>

УДК 81'42

МЕТАФОРИ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

КРАВЕЦЬ
Лариса Вікторівна,

доктор філологічних наук, професор, кафедра філології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II; площа Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська обл., 90200; e-mail: kravets.larysa@kmf.org.ua
ORCID: 0000-0002-5486-0642

Larysa
KRAVETS,

Doctor of Philological Sciences, professor, Department of Philological, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute; Kossuth square, 6, Beregszász, Transcarpathia, 90200, Ukraine; e-mail: kravets.larysa@kmf.org.ua

У статті на матеріалі українських поетичних текстів періоду сучасної російсько-української війни простежено семантичні зв'язки концепту ПАМ'ЯТЬ з іншими когнітивними утвореннями. З'ясовано, що цей концепт має складну і розгалужену структуру, численні зв'язки з іншими подібними одиницями й множинні інтерпретації, утворюючи концептуальні поля. Встановлено, що в поетичних текстах актуалізовані різні види ПАМ'ЯТІ: індивідуальна й колективна, історична й культурна, національна й загальнолюдська. Через призму сучасних філософських концепцій проаналізовано специфіку їх метафоричного вираження та реалізований у цій формі зміст. Обґрунтовано, що вживання метафор ПАМ'ЯТІ в мові українських поетичних текстів зазначеного періоду осмислене, відповідає авторським намірам і підпорядковане художнім завданням.

Ключові слова: *концепт ПАМ'ЯТЬ, метафора, словесний образ, поетичний твір, мовна картина світу, мовотворчість.*

Концепт *ПАМ'ЯТЬ* – один із найбільш осмислюваних та різноаспектно потрактованих і в мистецтві, і в філософії, тому важливою умовою його лінгвістичного осягнення в мові поезії, на наш погляд, є опертя на філософські теорії. Наукове й художнє висвітлення феномену *пам'ять*, безперечно, відрізняються, але водночас не позбавлені деяких спільних рис, що виявляється, в одному випадку, в застосуванні традиційних для

мистецтва прийомів у філософських тлумаченнях, а в другому – в актуалізації філософських ідей під час творення образів. Одним із елементів, який споріднює філософську і мистецьку діяльність, є метафора. У філософії вона зреалізована як засіб пізнання, інструмент, який допомагає проникати в глибину пізнаваного, розкривати його сутність. Використовуючи конкретний образ, метафора дає змогу наблизитися до розуміння абстрактного. Вона також забезпечує ефективне збереження інформації, можливість її багаторазового відтворення та стимулює появу нових ідей [Draaisma 2000: 17]. Д. Драаїзма, характеризуючи метафору, зазначає: «Незмінним результатом завжди є те, що доступні уяві зв'язки в семантичному полі використовують для виявлення або уточнення зв'язків у полі дослідження. Цю форму евристики можна розділити на два види. Теоретична евристика означає, що метафора вводить нові теоретичні поняття, надає узгодженості гіпотетичним процесам або здатна вирішити очевидні суперечності між результатами експерименту, тоді як емпірична евристика описує ступінь, до якого метафора створює нові теми для дослідження» [Draaisma 2000: 18].

Для пояснення феномену пам'яті метафору використовували з античних часів, чому значною мірою сприяла природа об'єкта пізнання. Через метафору пам'ять схарактеризована у філософських концепціях Платона й Аристотеля, а потому ще в численних працях періоду Середньовіччя, Відродження та Нового часу. Осмислюючи цей феномен, давні мислителі послуговувалися метафорою *пам'ять – це вмістилище, що зберігає відбитки*, яка знайшла розвиток у подальших дослідженнях і стала однією з ключових у філософії (Платон, Аристотель, Августин, Гоббс, Локк та ін.), трансформувавшись із часом у метафору *книга пам'яті*. Семантична ємність й евристичний потенціал метафори *пам'ять – вмістилище* уможливили пояснення природи й механізму пам'яті через призму понять, актуальних на тому чи іншому етапі розвитку культури (для пор.: *вощена дощечка* (Сократ – Платон) і *вічний блокнот* (З. Фройд). Подальші еволюційні зміни, зокрема поява комп'ютерних технологій, зумовили осмислення пам'яті за аналогією до запам'ятовувального пристрою, що відкрило нові горизонти для творчих пошуків.

Загалом метафори пам'яті відбивають історію її пізнання, яка не підлягає лінійному потрактуванню, як і весь розвиток культури і суспільства. Численні філософські концепції пропонують різнобічне й інколи суперечливе висвітлення цього феномену, що лише частково знаходить вираження в метафорах. Нині актуальні концепції колективної (М. Альббакс), історичної (П. Рікер, Я. Ассман, П. Коннертон) та культурної пам'яті (Я. і А. Ассман), а також місць пам'яті (П. Нора), постпам'яті (М. Гірш), протезної пам'яті (Е. Ландсберг) та ін. Розширюючи поняття пам'яті та акцентуючи її різні аспекти, згадані концепції загалом актуалізують тему осмислення суспільством свого минулого.

Вираження концепту ПАМ'ЯТЬ у художній літературі часто має філософське підґрунтя, а за теорією «місць пам'яті» П. Нора, вся художня література може бути потрактована як засіб формування, збереження й передавання пам'яті [Нора 2014: 74]. Література належить до тих артефактів, з якими у певній спільноті пов'язані спогади, що викликають глибокі емоційні реакції, вона є тим об'єктом, який має автономну тривалість.

Гострі емоційні реакції, а також звернення до непроминальних людських цінностей містять поетичні твори українських митців, які з'явилися після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну. За словами української письменниці Ірини Цілик: «Вірші – це ті особливі згустки енергії, рефлексій, емоцій, які приходять самі, коли вважають за потрібне. <...> це такі унікальні відбитки, “зліпки часу”, “згустки болю, щастя”» [Цит. за Пастух 2022]. Тексти цього періоду різної якості, але всі вони так чи інакше відтворюють реалії війни та передають психоемоційний стан людей, які зіткнулися з надскладними випробуваннями.

Ще одна українська поетеса Галина Крук відзначає, що «зараз українська поезія є надзвичайно багатого у своїх формах та виявах, перебуває в стані аномального росту. Все те, що зараз відбувається в українській літературі, від найсильніших і найвершинніших явищ – до сповідальної і щирої профанної творчості, усе це унікальні процеси, які визначатимуть обличчя нашої поезії на найближчі десятиліття» [Крук 2023]. І з цим варто погодитися.

Українська поезія періоду війни звертається до архетипних тем, торкається екзистенційних питань, зазирає в глибини людської психіки. Традиційні для літератури концепти постають в оновленій формі із збагаченим та поглибленим змістом. Це надзвичайно цінний матеріал для дослідників, адже за ним можна вивчати динаміку мовної картини світу і поетичної мови, розвиток художнього стилю та образних систем, закономірності змін у мистецтві у кризові часи.

Як відзначав М. Гайдеггер: «<...> мистецтво входить у горизонт естетики. Це означає: художній твір стає предметом переживання і, відповідно, мистецтво вважається виразом життя людини» [Heidegger 2002: 57]. Життя ж людини немислиме без пам'яті – складного і багатогранного феномену, який знаходить різнопланове вираження в мистецтві загалом, а в українській поезії періоду війни стає одним із ключових. Пам'ять (індивідуальна і колективна) – це основа існування людини, суспільства, цивілізації. Пам'ять забезпечує тривалість знакових речей, тяглість подій, формує підґрунтя людського життя. Пам'ять творить історію, але не отожднюється з нею.

Французький історик, автор концепції «місце пам'яті», П. Нора пише: «Пам'ять укорінена в конкретному, просторі, жесті, образі та об'єкті. Історія не прикріплена ні до чого, крім тимчасових протяжностей, еволюцій та відносин речей» [Нора 2014: 75]. Термін «місце пам'яті» ужито не тільки щодо географічних об'єктів, а й літературних творів та знакових подій. Важливо, щоб те, що визначають як місце пам'яті, виконувало функцію творення ідентичності. Поетичні твори, що з'явилися під час війни, тобто від 2014 р. і до сьогодні, а особливо після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р., уже *стали місцями нашої пам'яті, незалежно від їх художньої якості*. Вони стали *засобом творення ідентичності* якщо не в масштабі усього українського суспільства, то принаймні для значної його частки. Як носії пам'яті, ці твори беруть участь у формуванні історії, оскільки відбивають глибоко особистий емоційний досвід автора, живу і важку реальність, відрефлексовані й упізнавані події. За словами Р. Лахманн, «Література – це пам'ять культури, але не як пристрій одноразового запису, а як сукупність пам'ятних дій, що містить

знання, збережені культурою, і практично всі тексти, створені культурою та які сформували культуру. Письмо – це і акт запам'ятовування, і нове тлумачення, за допомогою якого кожен новий текст вкарбовується в простір пам'яті» [Lachmann 2008: 301].

Сучасні поетичні твори періоду війни не тільки відображають дійсність, інтерпретують її, а й апелюють до пам'яті, актуалізуючи відповідний концепт. Цей концепт має складну й розгалужену структуру, численні асоціативні зв'язки, закріплені в метафорах, і множинні інтерпретації, утворює концептуальні поля: *пам'ять – минуле, пам'ять – історія, пам'ять – життя, пам'ять – час, пам'ять – вдячність, пам'ять – шана* тощо; й формує опозицію: *пам'ять – забуття*. У поетичних текстах його репрезентує насамперед лексема *пам'ять*, а також широке коло асоціативно пов'язаних з нею слів.

Актуалізована у творах *пам'ять* різнопланова. Диференціювати види пам'яті, реалізовані в тексті, не завжди просто, оскільки вони часто переплетені і взаємозумовлені. Наприклад, у вірші Юлії Мусаковської «*Бачиш усе чітко саме тут, серед чорного диму*» образ пам'яті набуває конкретно-чуттєвих, але водночас невизначених форм: *Ми її з рук у руки дбайливо передаємо, // вигріваємо за пазухою дорожньої куртки, // нашу змарнілу, запилену, теплу пам'ять*. Це щось дуже цінне для спільноти, на що, зокрема, вказує прислівник *дбайливо*, а також дієслова першої особи множини теперішнього часу: *передаємо, вигріваємо, закриваємо (тілом від обстрілів)* та ін. І це щось тендітне, що потребує підтримки – *змарніла, запилена, тепла пам'ять*. Ворог цілить у *найдорожче і найбеззахисніше – цілить у пам'ять*. Проте образ колективної пам'яті дискретний, бо: *В ній – всі доми і вазони, книжки і красиві речі, // в ній – всі зустрінуті люди, їхні біль і радість*. У цих рядках ідеться вже про індивідуальну пам'ять, пов'язану з конкретним місцем, конкретними речами, людьми. Індивідуальна пам'ять не протистоїть колективній, тому що формується в соціумі завдяки зв'язкам і активності людини, а отже є частиною колективної пам'яті. Водночас індивідуальна пам'ять – це унікальне поєднання індивідуальних і колективних спогадів.

Наведене художнє потрактування пам'яті корелює з концепцією німецького історика релігії та культури Я. Ассмана. Вчений вважає, що індивідуальні спогади викристалізуються в конкретні знакові фігури, які входять у колективну пам'ять і в подальшому стають елементами ідейної системи певного суспільства чи соціальної групи. Ці знакові фігури, названі «фігурами спогадів», характеризуються зв'язком із конкретним часом і простором, належністю до конкретної групи і відтворюваністю [Assmann 1992: 29–86]. Фігури спогадів у мовній картині світу репрезентують назви важливих подій, місць, речей, творів, імена знакових постатей тощо. Зазвичай ці фігури уналежнюють до колективної, історичної пам'яті. Часовий маркер вказує на пам'ять попередніх поколінь про пережиті події, а просторовий орієнтир відбиває тенденцію до збереження спільнотою зв'язку із територією, де відбувались події; ознаки належності до конкретної групи і відтворюваності свідчать про спільність поглядів людей та актуальність спогадів для них.

Проте речі, події із приватного життя людини також можуть стати фігурами спогадів й існувати в індивідуальній або родовій пам'яті та виявлятися в мовній картині світу через мовні знаки, адже кожна річ є більшою чи меншою мірою пам'ятною. Наприклад, у вірші Сергія Жадана такими речами є *рушники, ікони, срібні ножі, дерев'яні розп'яття, золочені муляжі*, але найцінніші листи – «Всі. До останнього злого листа»:

Візьми лише найважливіше. Візьми листи. // Візьми лише те, що зможеш сама нести. // Візьми рушники та ікони, візьми срібні ножі, // візьми дерев'яні розп'яття, золочені муляжі. // Ми ніколи більше не повернемося сюди. // Ми ніколи більше не побачимо наші міста. // Візьми листи. Всі. До останнього злого листа. // Нам ніколи не повернутись до наших нічних крамниць. // Нам ніколи не пити з сухих криниць. // Нам ніколи більше не бачити знайомих облич. // Ми з тобою біженці. Нам з тобою бігти крізь ніч.

Але повернемося до вірша Юлії Мусаковської. Через призму теорії Я. Ассмана можна пояснити й інші рядки цього тексту, зокрема метафору *обійнялись минуле з майбутнім*. Колективна пам'ять зберігає минуле, яке визначає переживання сучасного і творення майбутнього. Проте минуле також змінюється під впливом сучасного, до того ж воно може бути присутнім у су-

часному тільки за умови активної колективної пам'яті. Останні чотири рядки вірша акцентують силу колективної пам'яті і віру в її *незникомість*: *Бачиш усе чітко, відчуваєш цю незникомість. // Не роз'єднають цих рук, голосів суцвіття; // Не розірвуть ланцюг наших сполучень, // Не розіб'ють залізного куполу віри.*

У мовній картині світу, що охоплює вербалізатори концепту *ПАМ'ЯТЬ* у поетичних творах періоду повномасштабної агресії росії проти України, фіксуємо зв'язок із концептом *дім* (*будинок*). Якщо звернутися до праці французького філософа Г. Башляра «Поетика простору», то цей зв'язок цілком умотивований. Для філософа будинок – це «космос у повному розумінні цього слова» [Bachelard 1957], це «одна з найпотужніших сил, що інтегрують людські думки, спогади та мрії» [Bachelard 1957]. Автор зазначає: «<...> ми не просто живемо в будинку, де день у день розгортається наша історія, сюжет нашої біографії. Завдяки мрії різні будинки нашого життя стають взаємопроникними та зберігають скарби колишніх днів» [Bachelard 1957]. Отже, дім, за Г. Башляром, наскрізь пройнятий пам'яттю, це «джерело яскравих спалахів уяви, що висвічують синтез спогадів і того, що лежить поза пам'яттю» [Bachelard 1957], це простір, який тримає час у конкретних формах: «У театрі минулого, яким є пам'ять, декорації утримують персонажів у їхній головній ролі. <...> У багатьох своїх стільниках простір містить стислий час. Для того він і призначений» [Bachelard 1957].

Кореляцію *будинок – пам'ять* у багатьох поетичних творах зазначеного періоду розширюють інші елементи, утворюючи асоціативно-семантичний ланцюг: *будинок – родина – життя – час – пам'ять*. Концепт будинку (або хати) у взаємодії із концептом *ПАМ'ЯТЬ* набуває значення місця родової пам'яті. Умови війни актуалізували ще одну властивість будинку – 'захист', що також знайшло відображення в поетичних текстах. Ця властивість інколи стає стрижневою в художньому зображенні будинку, вступаючи у взаємодію з іншими елементами. Людмила Григоренко зображує сільську хату за аналогією до живої істоти, яка страждає від обстрілів, але захищає родину, яка живе в цій хаті: *Трималася хата. Кріпилася хата. // Низенько, отак, присідала додолу. // А стіни її шматувала гармата. // І знову по новій, і знову по колу... // І дах шматувала, а хата приймала. // До болю дзвеніло розсипане скло. // А хата три-*

*малась, бо в лоні ховала // Сімейство, яке у цій хаті жило...;
Стогнала хатина. Від болю кричала. // Здригалися стіни міцні
цегляні. // Палала вогнем і свідомість втрачала, // Але не зда-
валась проклятій війні.*

З одного боку, цілком реалістична сцена війни, але поглиблене прочитання виявляє образи з численними асоціаціями. Тут і родова пам'ять, бо ж *«ще прадід колись будував цю хатину»*, і місце пам'яті – *своя земля*, і рід як неперервність національного буття (*бабуся і дід, невістка і син, онуки і правнучків трійко малих*), і країна, що переживає війну. Асоціація образу хати з образом країни чітко проступає в останніх рядка, які звучать досить оптимістично: *І кинулось в очі, аж душу зігріло // Сховавшись під хату мореля цвіла. Цвіт морелі, як і цвіт яблуні, – це символ надії.*

У мовотворчості Павла Матюші уже сам *дім* стає пам'яттю, а точніше спогадом – розірваною пам'яттю, епізодичною пам'яттю: *тепер моя домівка це спогади // туди повертаюся після прогулянки війною // туди приходять жінки // з оголеними руками // і вимішують тісто // для духмяного хліба // приходять діти // яких разом із батьками // ще не обстріляли в Бучі // з відстані в п'ять метрів // і які ще не дихають через трубку // в 17-й лікарні // бо їхні легені // ще не пробиті // а тазові кості // не подроблені...* Асоціативний ланцюг *дім – життя – пам'ять* розгортається в текст, у якому ключовою є думка *був будинок – було повносило життя*. Автор протиставляє нинішньому часу довоєнне життя, яке ніколи не повернеться, але яке назавжди залишиться в пам'яті. Тут знову спадають на думку слова Г. Башляра про те, що «Дім – втілення образів, що дають людині опору чи ілюзію стійкості» [Bachelard 1957] Вірш закінчують рядки, в яких висловлене тверде бажання *я не хочу дому зі спогадів – // я хочу вогню зцілення.*

У мовній картині світу періоду війни концепт *ПАМ'ЯТЬ* виявляє численні зв'язки з багатьма іншими концептами, серед них міста (роман «Ворошиловград» Сергія Жадана, а тепер вірші багатьох авторів про Маріуполь, Бучу, Ізюм), могили, храми і навіть несподівана асоціація: *наша пам'ять тепер – брудна вишиванка свободи // її довга хода від серця до серця* (Ія Ківа). Ці зв'язки можна передати схематично.

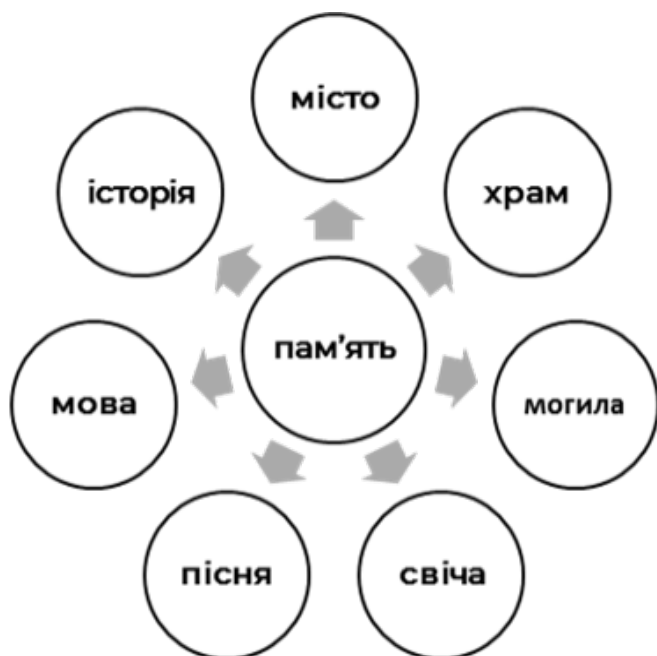

Рис. 1. Асоціативні зв'язки концепту ПАМ'ЯТЬ

Пам'ять є способом буття людини у світі культури, мірилом її духовності, формою існування поза часом. Цей концепт у тій чи іншій формі пронизує всю українську поезію періоду війни, актуалізуючи непроминальні цінності, викликаючи різнопланові емоції, наштотвхуючи на роздуми. Він оприявнює минуле, яке поглиблює образ теперішнього і визначає модель майбутнього. П. Коннертон підкреслює: «Ми сприймаємо навколишній світ у контексті, тобто у світлі причинного зв'язку з минулими подіями та об'єктами з минулого; інакше кажучи, у відповідності до подій та об'єктів, які ми сприймаємо / переживаємо у той час, коли переживаємо момент теперішнього. І ми будемо сприймати / переживати наше теперішнє по-різному, залежно від різних версій минулого, до яких ми зможемо прив'язати цей теперішній момент» [Коннертон 2004]. Реалізований у художній формі, зокрема метафорі, концепт пам'ять бере безпосередню участь в осмисленні та формуванні історії і водночас є засобом творення майбутнього.

Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Київ: Ніка-Центр, 2004. URL: <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm>

Крук Г. «Ось для чого завжди була література». *Читомо*. 2023. URL: <https://chytomo.com/halyna-kruk-os-dlia-choho-zavzhdy-bula-literatura/>

Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Пер. з франц. А. Репа. Київ: Кліо, 2014.

Пастух Т. Поезія в час війни. *Збруч*. 2022. URL: <https://zbruc.eu/node/113426>

Assmann J. Erinnerungskultur. In *Das Kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung Und Politische Identität in Frühen Hochkulturen*, 7th ed., 29–86. Verlag C.H.Beck. 1992. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ct-v1168jkj.5>

Bachelard G. La poétique de l'espace. Paris: Les Presses universitaires de France, 3e édition, 1961, 215 pp. Première édition, 1957. Collection: Bibliothèque de philosophie contemporaine. URL: <https://gastonbachelard.org/wp-content/uploads/2015/07/BACHELARD-Gaston-La-poe-tique-de-l-espace.pdf>

Draaisma D. Metaphors of memory: a history of ideas about the mind. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. URL: https://www.academia.edu/73116784/Metaphors_of_memory_A_history_of_ideas_about_the_mind

Heidegger M. The Age of the World Picture. *Heidegger. M. Off the Beaten Track*. Editors and translators: Julian Young and Kenneth Haynes. Cambridge University Press, 2002. Pp. 57–85. URL: <http://tems.umn.edu/pdf/Heidegger-AgeWorldPicture.pdf>

Lachmann R. Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature. *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*. Berlin: de Gruyter, 2008. Pp. 301–310. URL: <https://www.gshdl-intern.uni-kiel.de/de/lectureexchange/concepts-of-memory-culture/literature/articles-p.-301-353>

REFERENCES

Assmann, J. (1992). Erinnerungskultur. In *Das Kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung Und Politische Identität in Frühen Hochkulturen*, 7th ed., Verlag C.H.Beck. Pp. 29–86. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ct-v1168jkj.5> (in Deu.).

Bachelard, G. (1957). *La poétique de l'espace*. Paris: Les Presses universitaires de France, 3e édition, 1961. Première édition, Collection: Bibliothèque de philosophie contemporaine. URL: <https://gastonbachelard.org/>

org/wp-content/uploads/2015/07/BACHELARD-Gaston-La-poetique-de-l-espace.pdf (in Fra).

Draaisma, D. (2000). *Metaphors of memory: a history of ideas about the mind*. Cambridge: Cambridge University Press. URL: https://www.academia.edu/73116784/Metaphors_of_memory_A_history_of_ideas_about_the_mind (in Eng).

Heidegger, M. (2002). The Age of the World Picture. In *Heidegger, M. Off the Beaten Track*. Editors and translators: Julian Young and Kenneth Haynes. Cambridge University Press. Pp. 57–85. URL: <http://tems.umn.edu/pdf/Heidegger-AgeWorldPicture.pdf> (in Eng).

Konnerton, P. (2004). How societies remember. Kyiv: Nika-Tsentr (in Ukr.).

Kruk, H. (2023). “What was literature for in the first place”. *Chytomo*. URL: <https://chytomo.com/halyna-kruk-os-dlia-choho-zavzhdybula-literatura/> (in Ukr.).

Lachmann, R. (2008). Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature. In *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*. Berlin: de Gruyter. Pp. 301–310. URL: <https://www.gshdl-intern.uni-kiel.de/de/lectureexchange/concepts-of-memory-culture/literature/articles-p.-301-353> (in Eng).

Nora, P. (2014) *Teperishnie, natsiia, pamiat*. Per. z frants. A. Riepa. Kyiv: Klio (in Ukr.).

Pastukh, T. (2022). Poetry in time of war. *Zbruch*. URL: <https://zbruch.eu/node/113426> (in Ukr.).

Статтю отримано 25.09.2023

Larysa Kravets

METAPHORS OF MEMORY IN UKRAINIAN POETRY DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The concept of memory is one of the most researched and variously interpreted both in art and in philosophy, therefore reliance on philosophical theories significantly deepens the linguistic study of it in the language of poetry. Scientific and artistic coverage of memory are certainly different, but at the same time they are not devoid of some common features, which is manifested, in one case, in the application of techniques traditional for art in the process of philosophical study, and in the other – in the actualization of philosophical ideas during the creation of images.

Expression of the concept of memory in fiction often has a philosophical basis. In general, all fiction can be interpreted as a means of forming, preserving and transmitting memory.

Modern poetic texts of the war period not only reflect reality, interpret it, but also appeal to memory, actualizing the corresponding concept. This concept has a complex and branched structure, numerous associative connections and multiple interpretations, forming conceptual fields.

Different types of memory are depicted in the works. This is individual and collective memory, historical and cultural, national and universal. It is not always easy to differentiate the types of memory implemented in the text, as they are often intertwined and mutually conditioned. Poetic texts testify that individual memory is not opposed to collective memory, because individual memory is formed in society thanks to human connections and activity, and therefore is part of collective memory. At the same time, individual memory is a unique combination of individual and collective memories. Collective memory preserves the past, which determines the experience of the present and the creation of the future. However, the past also changes under the influence of the present, moreover, it can be present in the present only under the condition of active collective memory. The concept of memory reveals numerous connections with many other concepts, including city, home, grave, temple, household items, etc.

Memory is a way of being of a person in culture and the world, a measure of his spirituality, a form of timeless existence. Memory in one form or another permeates all Ukrainian poetry of the war period, actualizing values, evoking diverse emotions, prompting reflection. Memory brings back the past, which shapes the present and models the future.

Key words: concept memory, poetic text, metaphor, image, associative-semantic series, places of memory, figures of memories